

PRÓFÉCIA, TANÍTÁS, SZOLGÁLAT

EGY VERSRŐL ÍRNI, egy költemény szövevényéből ismerni meg a költőt, egy pohár vízből támasztani fel a tengert: egyaránt vonzó és veszélyes feladat volt mindig. Vannak iskolák, melyek úgy vélik, egy lap, egy versszak, ba soká hajolunk föléjük, ha kitartoan fülelünk zenéjükre, ha a vadász türelmével próbáljuk ellesni egy rimből, egy mondatfűzésből, a hangsúly egy árnyalatnyi változásából a költő szándékait, nem is a leginkább nyilvánvalókat, hanem a rejtetteket, a szemérmesen álcázottakat, a nyelv egy csillanásába, vagy futó homályába burkoltakat: egy lap, egy versszak — vélik — ilymódon többre tanít, mint egy egész kötet, többet fed fel, mint a költő egész életműve. Lehet, hogy sokakat riaszt vissza ez a klasszikus módszer és sokan félnek, hogy a mű épp így válik a lelkes belemagyarázók martalékává, szövegkifejtők játékszerévé, kik az ihlet szent felelőtlenségét jószándékú önkénytelenségrel használják fel nem egyszer saját céljaikra. A kommentár kétélű fegyver — mondják a kételkedők — s a szöveg érvvé süllyed az eleve kész tétel érdekében.

Jónás könyve, Babits Mihály nagy poémája ez egyszer valóban nem a kommentárt kívánja, hisz oly tiszta példázat, oly nyilvánvaló tanítás, hogy szavait nem lehet félreérteni, szándéka nem szorul magyarázatra. Bár ez a tisztaság már-már zavaró, a szem bizalmatlanul siklik ezeken az egyszerű vonalakon, melyek igénytelenségükben hordozzák súlyos igényeiket s pompátlanságukban ékesszólásukat; ha meghökkent ez a vers, könnyedségével hökkent meg, mellyel terhet viseli, tanításának terhet és nagyságát. A bibliai mese itt nem dísz s ha a költő prófétát választott, a legszerényebbhez fordult, a gyávához, a megfutamodóhoz, a kényelmeshez, kit még legvadabb átkaiban is kudarc kísér s kitől hivatásának szép járuléka, a tüzes szekér, a kéneső, a villám, a lángoló bokor is megtagadtattak. Oly kevésbé látványos ez a próféta, amily kevésbé akar látványos lenni a költő: gyarló próféta, kit cserben hagynak szavai, kétségekkel, aggályokkal küzdő ember, nem pedig látnok. De nincs igazuk azoknak, akik próbára teszik Istent, akik kicsikarják belőle szándékait? Hányan vannak, akik egy percre sem mernek kétkedni a hívó szóban s nem kutatják, rossz fülük játéka, vagy Isten ígéje az? Hány próféta jön abban a boldog hitben, hogy Isten küldi, de vaj jön hány állna meg közülük a cethal próbáját?

Jónásnak sokszorosan alkalma nyílik meggyőződni arról, hogy az Úrnak szüksége van rá, hogy nem kéretlen próféta ő, s szava nem lesz pusztában kiáltó, ha eredménytelen marad is. A húzódozó Jónás, a kényelmét kedvelő próféta itt már jelképpé magasul s a cethal utasa az igaz írástudó mivoltában jelenik meg előttünk, ki visszariad felelősségétől, kibúvókat keres, többre becsüli magányát s a remeteséget szerepe kétes pátoszánál. Inkább a sivatagot népesíti be gondolatával, álmának képeivel, mintsem hogy leereszkedjék Ninivéig, melynek bűneit nem meri magára vállalni. De nem való helyén ez a közöny, nem fontosabb önmaga mindenkinél, műve nem jogosítja fel az önzésre, s nem szabad elmenekülnie a felelősség szörnyei elől, míg csak fel nem falják azok, hogy új emberként hányják ki magukból? Kicsinyhitúsége mögött nem rejtezik mély tisztelet s félelem önmaga hivatottságával szemben, melyre talán nem is elég méltó s melyben oly könnyen pótolhatóan érzi magát? Ha kételkedése, aggályoskodása annyira bűnös lenne, Isten hamar elejtené s nem nyúlna utána a cethal gyomrába! A kiválasztott nem ok nélkül rühelli a prófétaságot s ha szivesebben mére-

geti tenyerén jelzők és rímek terhét, csak hű akar maradni első feladatához s az ígéhirdetést azokra akarja hagyni, akik úgy űzik, mint valami foglalkozást. Hallotta már hangjukat, vészjós, kétértelmű szavait, de legfeljebb vállát vonogatta felettük s megmaradt a csillagok és felhők szemléletében, mivel állandóbbaknak érezte ezeket, örökkévalóságát pedig nem e földön vélte megtalálni. Bizalmatlan volt a prófétákkal szemben, mert látta, feladatuk mennyire könnyű s az emberek mily hiszékenyek: a bűnös Ninive ugyancsak nem menekül prófétái elől, sőt, keresi őket, csodálja szavaik ékes korbácsát, szinte fürdik a szidalmakban, melyek titkos örömet okoznak neki. Ninive nem zárja be kapuit a próféták előtt, hisz látványuk van oly érdekes, mint a kötélhányósoké. Jónás megveti a siker ily útját, sivatagot keres, „ahol magány és békesség övezzé“ s nem csupán a megkövezéstől való félelem bírja rá, hogy Tarsisba meneküljön.

„Futván az Urat, mint tolvaj a hóhért!“ Tisztaság és hűség mellett tanúskodik e gyávaóság, mely nem akar tüstént leszállani a hegyről, nem lesi az első tanítványt: Jónás túlon túl tisztában van minden tanítás hívságával, hisz mindenekelőtt humanista és művész, ki azt várná, hogy Ninive jöjjön ki elé s a tanítvány ne sajnálja az utat a sivatagon keresztül. Eszében sincs bemenni a városba, inkább ápolná a távolság gögjét, a kiválasztott kevesek magányát, a vihar elől bedugja füleit, elrejtetik a hajófenékben s megkínzottan elvesztett nyugalma után sóhajt:

Mi közöm nekem a világ bűnéhez?
Az én lelkem csak nyugalmat éhez.
Az Isten gondja és nem az enyém:
Senki bajáért nem felelek én.
Hagyjatok itt megbújni a fenéken!
Ha süllyedünk, jobb itt fulladni nékem.
De ha kitesztek még valahol élve,
tegyetek egy magányos erdőszélre,
hol makkon tengjek és keserű meggyen
békében, s az Isten is elfeledjen!

Véletlen az, hogy a felelősség a kicsinyhitűt terhelje s épp a hivatott fusson elhivatása elől? Bizonyos, hogy egyedül ő teheti ezt, hiszen az Úr keze ugyancsak korán eléri: koruk parancsának nem azok engedelmességek igazán, akik jelvényként viselik korszerűségüket s az Úr legjobb szolgálói nem a legelői tolongók. A parancs legkeményebb megvalósítói az ellenszegülők, a kényes húzódozók, kiknek meg kell főniök előbb a Cethal gyomrában, a kínoknak „eleven, süket és forró sötétjében“. A költő nemcsak önmagáról szól, versében egy nemzedék, egy kor tesz vallomást, mely szinte várja, hogy boldog szabadságát, szavainak hívságát tanítássá érlelje a sötét: ő már felbukott a mélyből, de sokan várnak még sorukra, hogy a szenvedésben megismerjék küldetésüket. Testi vagy lelki kin: egyre megy s a nemzedékek talán az egész nemzet is megismeri még a Cethal börtönét. „Ki nem akar szenvedni, kétszer szenved.“ Aki leírta Jónás példázatát, annak útja fényt vet egész nemzedékére, mely kora ifjúságában éppen nem Jónás példáját választotta volna jelkép gyanánt s a Bibliából legfeljebb az Énekek Énekével érzett közösséget. Ez a nemzedék inkább választotta a művészet híúságát, mint a prófétaság keserveit s ha egyik legnagyobb tagja utólag mégis elnyerte a látnokok koszorúját, ez inkább az utánuk következőknek köszönhető, kiknél gyanús az, akit nem valami eszme vagy párt, vagy legalább is saját „szociális“ lelkiismeretük jogosít fel arra, hogy írjanak. Jónás nemzedéke fut, menekül a prófétai megbízatás elől, inkább a sivatagba bujdosik, bezzeg, az újak, csak az oszlop tetején érzik jól magukat, ők már bölcsőjükben is próféták, egyetlen szavuk, rímük sem zeng önmagáért,

minden lélegzetüket valami hasznos és „közösségi“ ügy szolgálatába állították. A régi nemzedéknek legalább is egy tengeri szörnyre van szüksége, hogy megtérjen és gondolkozóba essék s el merje hinni, hogy Istennek tervei vannak vele. Az újak azonban sivatag helyett a piactér közepén vonulnak remeteségbe, hogy mindenki jól láthassa magányukat. A föld, a falu gyermekei ők, s azért van szükségük Ninivére, hogy ott elüssenek a többiektől. A próféták hiúk és lehet, hogy Jónás is az, de ő legalább tudja magáról, ismeri gyarlóságát, meg meri azt vallani a Cethalban. Ez a szörny, gyomrával, a kínok meleg és sötét tűzhelyével már nem csupán tanító példázat eszköze, hanem a költő legszemélyesebb vallomásának hordozója. Ott lakott ő is, nem három napig, de három hóig, három évig a testi kín kamráiban, melyekben a sebekkel együtt a szemek is kinyílnak és keresik Istent, kit a Tarsisba menekülő nem akart látni. Ez a Jónás nemcsak prófétai hivatását találta meg, hanem Istenét is: az ősi, ó-szövetségi példázatból az új-szövetség érzései szólnak, a kényelem közönyén átdőf a kínok fulánkja. de az égi vigasz még ennél is erősebb és Jónás már ugyanúgy fogva tartja Istent szemével, mint a Cethal őt.

Mindazonáltal szemeim vak odva
nem szűnik nézni te szent templomodra.
Sóvár tekintetem nyilát kilöttem
s a feketeség meghasadt elöttem.
Éber figyelmem erős lett a hitben:
akárhogy elrejtözöl, látlak, Isten.
Rejtezttem én is elüled, hiába.
Utánam jöttél tenger viharába.
Engedetlen szolgálodat meggyötörted,
magányos gögöm szarvait letörted.
De mennél csúfabb mélybe hull le szolgád,
annál világosabb előtte orcád.

Egymást tartják hát Isten és a kiválasztott, egyik sem lehet meg a másik nélkül. Rabság és gyötrellem, úgy látszik, gyakran jut kiválasztottak osztályrészéül, kik örülnek ennek, kínjukat kitüntetésként viselik, hogy minél erősebben vezekeljenek régebbi lanyhaságukért. A kín mintegy újra szüli őket s a hal, „vért, zsírt, epét okádvá“ adja ki magából Jónást, a megújhodottat, a prófétai hivatás szentségével és macacsságával elteltet. Pedig nem nehéz prófétának lenni Ninivében, még ha kénköveket is ígérsz, negyvenednapra. A kalmárok nem bántják Jónást, ha nem hisznek is neki s a cirkuszban nagyobb sikere lehet, mint a bikának. Első hívei feltétlenül asszonyok lesznek:

S az asszonyok körébe gyűltek akkor
s kísérték Jónást bolondos csapattal.
Hozzá simultak, halbüzét szagolták
és mord lelkét merengve szimatolták.

A királyi udvarban meg éppen dicsőséget arathat az oszlop tetejéről, honnét Ninive végét jövendőli, hisz a hatalmasok elfogulatlanok s kár nélkül játszhatnak forradalmak és pusztulás eszméivel. Próféta azonban nem lehetsz anélkül, hogy vakon ne hinnél szózatodban, hogy átokkal ne sújthasd azokat, akik másként gondolkoznak. Jónás egyetlen látomással menekül dült szívében: „hogy kő kövön nem marad Ninivében.“ A szelíd írástudó átkában mégis csak hasonló lesz azokhoz, akiket eddig megvetett: a hamis prófétákhoz. De nem tehet másként: a próféta átkával áll vagy bukik, jaj neki, ha jóslatai cserbenhagyják. Aki vállalta hivatását, annak féligmeddig adósa Isten, azzal az adóssággal, mely híveivel szemben örökkön köti. Jónás megátkozza Ninivét, mely nem akar megjavulni s méltán várhatja, hogy ez az átok beteljesedjék.

Jónás, a művész, a szemlélődő, kinek alkotása csak a szemlélet egy igen magas fokán válik teljessé, kilép régi szerepéből, mert tanítani, hitet hirdetni csak elfogult, konokul vak szónokok tudnak. Lehet kétkedni, latolgatni, megérteni és megbocsátani a küldetés birtokában? A prófétát isteni megbízatása kötelezi hiúságra, s ugyanez jogosítja fel arra, hogy számon kérje ígéréteinek, átkának beteljesülését Istentől. Jónás negyven napra ígéri Ninive pusztulását, ám a megjövendölt napon „már a láthatár elmerült az éjben, s egy árva ház sem égett Ninivében“. Jónás sorsában az alkotása mellől elszóllított művész meghasonlása testesül meg: az igazságról nem lehet hallgatnia, jaj néki, ha a Lélek elleni bűnből leledzik, de mit ér azzal, ha le is vetkezi tunyaságát, húzódozását? Érdemes volt elhagynia hiú, önmagukért szép szavait, ha az igazság lesz legelőször hűtlen hozzá? Miért szóljon, ha szavának foganata nincsen? Érdemes volt elhagynia időtlen és korszerűtlen költészetét, melynek a kor nem látta közvetlen „hasznát“, ha az ige, az intés ugyanígy süket fülekre talál? Hitében és buzgóságában beérheti-e a „salvavi animam meam“ kétes vigaszával? Nem válik küldetése kétszeresen hívságossá, veszedelmessé, ha szavaihoz a kéneső bizonyítékát sem tudja mellékelni? Eddig csak a szépet hirdette, melyre senkinek sem volt szüksége, most az igazságot hozza, a megváltást a kárhózzától, de szavai, melyeket megfosztott minden díszől, sallangtól, mondatai, melyeket tömörre fogott s kiélezett, hogy jól célzott nyilakként találjanak kortársai elevenébe, pusztá szavak, meztelen mondatok maradnak továbbra is. Lehet, hogy gyarló korban a próféta kétszeresen gyarló, de ha már elhagyta magányát, ha már elkiáltotta szavait s átkait, ha már lefestette látomásait a közönyösek elé, anélkül, hogy tanításának gyümölcsei megértek volna, nem maradhat számára más, mint a kétségbeesés! Elhagyta tanítása színhelyét mely tovább él régi bűneiben s nem ok nélkül közönyös a büntetés iránt, hisz az látszólag sohasem teljesedik be: egyedül marad azzal, aki küldte s vitájában, érveiben az írástudó meghasonlottságának adhat hangot:

„Halld Hatalmas!

Híres Bosszúálló szavamra hallgass!
 Elküldtél engem, férgékhez a férget,
 kik ellenedre s fricskád nélkül éltek.
 Én inkább ültem volna itt a pusztán,
 sorvadva, mint ma, gyökéren és sáskán,
 De bőjt s jámborság néked mint a pélva,
 mert vétkesek közt cinkos aki néma.
 Atyjafiáért számot ad a testvér:
 nincs mód nem menni, ahova te küldtél.
 Csakhogy a gonosz fittyet hány a jóra.
 Lám, megcsúfoltak, Egek Alkotója!
 Szolgádat pellengérré állították,
 mert gyöngé fegyver szózat és igazság.“

Jónás kétségbeesésével Isten bölcsesége áll szemben, ez az ember számára sokszor oly kegyetlennek látszó bölcsesség, a természet türelmes közönye:

„Van időm, én várhatok.

Elöttem szolgálom, a századok,
 fújják szikrámat, míg láng lesz belőle;
 bár Jónás ezt már nem látja, a dőre.
 Jónás majd elmegy, de helyette jó más.“

Az Úr a kövér tők példájával bizonyítja igazát a lázongó próféta előtt, ki nem tud megnyugodni a távoli beteljesülés vigaszában. Kétes vigasz: hogy a szózat magva egy messzi forradalom vagy feltámadás pátoszában hajt ki, hogy az évszázadok neki adnak igazat — meg nem hallgatott após-

tolok, könyvtárak börtönére ítélték keserű vigasza, melynek elviseléséhez legalább annyi hit és lemondás szükséges, mint a vereségéhez. „Születni fognak újabb Ninivék és jönnek új Jónások, mint e tőknek magvaiból új indák cseperednek“. Kegyetlen vigasz, de elégtétele talán megnyugtatja Jónást és nemzedékét, mely mindinkább ilyen távoli célok szolgálatának szenteli magát. Ez a szolgálat sok alázatot és lemondást kíván, a Megváltó szerepe helyett Keresztelő Szent Jánosét kell vállalniok, azét, aki a nálánál nagyobb és méltóbb előtt jár. Lehet, hogy magatartásukat „politikátlannak“ vélik, pedig az egy örök politika szolgálatában áll. Mindnyájuknak érezniök kell, hogy nem az ige diadalát hozzák, hanem csak útját készítik elő, az utat, melyre maguk is csak hosszú kerülők után érkehetnek. De jaj azoknak, kik túl korán vélték megtalálni az igazságot s elfogadták azt legelső, leginkább tetszetős formájában.

Babits Mihály, kinek tanítása köré oly gyakran terült sivatagi némaság, bizonytal nem az egyedüli e kor mesterei közül, kiknek szavát befogott fülek fogadják. Talán egy század sem látott annyi prófétát, mint a miénk, de a látnokokban mind kevesebb Isten igazi küldöttjének alázata és türelme. Egy részük talán jószándékból türelmetlen s azoknak szolgálatába áll, kik nagyon is közeire ígérnek a gyógyulást, a megváltást: ezek nem tudnak lemondani a gyors igazolás büszkeségéről, őket ugyan nem fogja megvigasztalni az estéről reggelre elsorvadó tők példázata s a tudat, hogy csak a hosszú sor első tagjai ők, kik már aligha pillanthatják meg az ígéret földjét. Ezek a türelmetlenek nem tudnak hallgatni, mikor szerepük már betelt s végül is saját képükre teremtik a megváltást.

Jónás példázata egyetemes érvényű, tanítása nemcsak nekünk szól, hanem minden idők írástudóinak, kik elküldettek, hogy a maguk még oly kicsiny területén is szembeszálljanak Ninivével. Minél süketebb fülekre találnak ezek, annál közelebb járnak majd az igazsághoz \$ ha igazán le tudták küzdeni küldetésük csábításait, be fogják érni a sivatag magányával, mely a feladatát elvégzett számára nem búvóhely, hanem az egyedüli jutalom, melynek csendjében kibékülhetnek kétségeikkel és önvádjaikkal.

Babits Mihály épp nemrégiben mondhatott el „korszerűtlen“ szavakat, mikor a magyar jellem vonásait elemezte. Ez a tanulmány, mely szándékosan ragaszkodott a regényíró módszeréhez, ahhoz a simulékony s a tényeket nem egyszer a megérzés, a szimat segítségével megvilágító eljárás-hoz, melynek eredményeként valóban új kép alakult ki, nyugtalanító, sőt meghökkentő helyenként. De az önismeret aligha biztatta volna magát élesebb, elfogulatlanabb szemekre s úgy érezzük, az írástudó itt Öszinteségével és kíméletlenségével tehetette a legjobb szolgálatot. Akármit mondjanak is a hibáztatok, ez a vizsgálat rendet teremtett egy olyan területen, mely nagyon is soká maradt homályban s mely valóságos prédája volt mindazoknak, akik felelőtlenül, kényükre, bár nem egyszer jóhiszeműen próbálták céljaiknak megfelelően értelmezni sajátságait, ellentmondásait. Bizony, nem egy próféta útját vágja el ez a tanulmány, melynek nyomán fény derül olyan összefüggésekre, melyeket eddig sokan szerettek homályban hagyni s megoldódnak olyan ellentétek, melyek egy hamis önarckép vonásait sugallhatták. A magyar jellem egyes elemei kétértelmű magyarázatot is nyerhettek s ami a legszomorúbb, még az olyan világos és kerek kép is, amilyen Babitsé, félreértések sorozatára adott alkalmat, mintha a tévedés oly mélyen beleette volna már magát az emberekbe, hogy tiltakoznak, ha valaki a tükör elé állítja őket. Az írástudónak kortársai üstökébe kell kapaszkodnia s még örülhet ha csak időszerűtlennek, kevésbé épületesnek találják igazságát.

Szomorú, hogy az elégedetlenek közt egy olyan férfi is akad, akiről aligha hihetné valaki, hogy nem értette meg a költő szándékait. Hisz a Jónás

próféta jelképeivel, költői sejtetéseivel olyan művek állanak szemközt, melyek e tünékeny, elsősorban lírai súllyal bíró szavak burkolt, de nem kevésbé világos és éles jelentésénél kézzelfoghatóbban szólnak, s szándékaikat éppen nem rejtik költői ürügyek vagy díszek alá. Az a néhány tanulmány, mely Babits Mihály tollából az utóbbi időkben megjelent, — s ezek közül legelsősorban, legélesebb körvonalakkal a magyar jellemről szóló — épp eléggé tartalmazzák a tant, mellyel az Úr Jónást Ninivébe küldötte. Ma, mikor annyi tanítás zajong, kevés tanító nyit tisztább, körülhatároltabb pillantást önmagunk és feladataink felé.

Babits régi és annyiszor hangoztatott igazsága, hogy a nemzet eszméje igen gyakran csak a kevesek lelkében él és mindig a szellem tulajdona marad, sohasem bizonyulhatott valóbbnak, mint éppen ma, mikor e szellem őrzőitől s a táplálására, védelmére rendelt osztálytól kell azt számon kémünk. Meddig tud még ellentállani ez az eszme s meddig tud még vágyat, makacsságot kelteni, hogy ragaszkodjanak is hozzá? Meddig ragaszkodik még ez a nép magyarságához és meddig mer kiállani annak védelmében a belső rontás ellen? S teheti ezt anélkül, hogy igyekeznék megismerni azt, amit véd s amit birtokolni vél? Az Úr küldötteinek el kell mondaniok, amit tudnak, amit láttak, még a veszély perceiben is! Jónásnak nem szabad visszarettennie, elcsüggednie késésén, mert az utolsó óra tanítása is gyümölcsöző lehet még!

Imrédy Béla, aki nem abban a hangnemben szólalt fel a magyar jellem tanulságai ellen, aminőt ma mind gyakrabban hallhatunk a politika és a „világ-nézetek“ összecsapásaiban, nem mulasztotta el megadni a kellő tiszteletet ellenfelének s épp ezáltal igényt tarthat arra, hogy érveivel és aggályaival komolyan szembenézhesünk. Hisz a támadót épp olyan jószándék vezette, mint Babitsot, de ma éljük sajnos azokat az időket, melyekben a jószándékúak rontanak egymásra a legnagyobb dühvel, amint azt a Mi a magyar? példája más esetekben mutatta. Sajnálatos, hogy épp a magyar jellem vizsgálata készítette Imrédyt az „édes-bús töprengésnek“, az „önmivoltunkon“ való filozofálásnak, „lelkünk-testünk minden redője“ számbavételének kárhözváltására. Való, hogy Babits jellemképe az édeskészséget s a keserúséget egyaránt nélkülözi! Túlzott önbizalmat tápláló, vagy hatásosan sötét vonásokat hiába keresnénk benne. A magyarság jellemét úgy szerkeszti meg, mint egy regényalakét, kinek első pillantásra szétszórtnak tetsző tulajdonságai végül is egységes képbe sorakoznak. Bűn lenne bármit is változtatni ezen a képen. Sőt, igazi és örök céljaink eléréséhez csak önmagunk ismerete segíthet, jellemünké, hajlamainké, mert a gyakorlati politikának is ehhez kell alkalmazkodnia. Sajnos, a napi politika különböző áramlatainak irányítói ezzel nincsenek mindig tisztában. Lehet, hogy a Babits említette vonások némelyike nem kedvező egy bizonyos elmélet vagy ideológia számára, de csak önmagunkat áltatnók, ha szemet akarnánk hűnyini nyilvánvaló és tagadhatatlan tények felett.

Imrédy talán nem is tette volna meg észrevételeit, ha Babits jellemrajzának másik oldalát is szemügyre veszi. Az „ősi, nemes és termékeny lomhaság“, ebben a jellemrajzban a védekezés, az ellenállás bizonyos magyar fajtáját érteti meg velünk. Azok a mondatok, melyek Imrédy kiválogatásában szemet szúrnak, egészen más értelmet nyernek akkor, mikor Babits gondolat sorának végére érünk: a magyar óvatosság és józan-ság, a kilátástalan harctól való húzódozás tagadhatatlanul egy „ősi“, de „nemes lomhasággal“ állanak rokonságban, mint amannak „termé-ke n y“ formái! Nem egy példát tudnánk idézni e tétel érdekében akár Magyarország, akár Erdély történetéből, mely az óvatos ravaszság s a két veszély közt boldoguló okosság legszebb példáit mutatja. Hogy ennyire

is fennmaradtunk, bizonyára az Imrédy által kárhozottatott „erénynek“ köszönhetjük: hisz mindenki érezheti a hangsúlyt, mely itt nem a „lomhaságon“ van, hanem azon a tényen, hogy a magyar „legnagyobb politikai teljesítményei nem is cselekedetek! Legnagyobb cselekedete akárhányszor a cselekvéstől való tartózkodás! Nem cselekvő, hanem szemlélődő, aki nyugodtan néz körül és mindig tudja, mikor szabad és mikor nem szabad cselekedni.“ így lomhának látszik, egykedvűnek: valóban esze ágában sincs tülekedni. Nemde, másként hangzik így a „lomhaság“, ha a meg gondoltság, a józanság szomszédságában említjük? Bethlen Gábor neve tolu az ajkunkra és mindinkább érezzük a kis hazáját nagy viharok között épségben megtartó, okosan megalkuvó, de függetlenségét ravaszsággal is megvédő diplomata szükségességét.

„Nemes és termékeny lomhaság!“ Maga a szó, bár szerepe inkább jelképes és költőien merész, s azonfelül elsősorban átvitt értelemmel bír, talán okkal lehetett volna meghökkentő, ha nem állna mögötte egy olyan fejezet, mely minden szavával ellentmond annak az értelemnek, melyet neki tulajdonítottak. Az aggályokat és kifogásokat mi sem oszlathatta volna el teljesebben, mint magáinak Babitsnak szövege: „Egyszóval a magyar lét nem kilátástalan és nem gyümölcstelen. Talán épp nehézségeinkből és gyötrelmeinkből fakadtak erőink. Ennyit remélni talán még nem „vétkes“ illúzió, a Szekfü Gyula-féle szigorú értelemben sem. Külső dolgokban nem sokat bízhatunk. Lehet, hogy elkerül bennünket a „hatalom és dicsőség“. A villámok az Isten térdein fekszenek. A cselekvés útja megnyílhat vagy elzárulhat. De a magyar számára hivatás lehet a nem-cselekvés is. Ebben még rokonságot tartunk a bölcs és őnyugalmú Kelettel. Számunkra hivatás lehet az opponálás és passzív rezisztencia, hogy elődeink kedves latin szavaival éljek. Opponálás olyan törekvések ellen, amelyek semmibe se veszik az ősi, megszentelt jogokat, nem türik az egyén szabadságát, a szemlélődés nyugalma, az alkotás boldogságát.

Múltnak öre lenni és ellenállni a rohanó világ áramlatainak, nem könnyű feladat és semmiesetre sem tartozik a népszerű célok közé. őseink veszedelmesnek és dicstelennek érezték a tespedést s bizonytalanságot. Az ellenállás azonban tespedés s van mozdulatlanosság, amely biztosabb jele az erőnek, mint a mozgás. A pehely eléggé mozgékony s gyorsan száll minden szélben, de ez csak gyengeségét mutatja. Az ellenállás maga a lét, s az inercia súly és hatalom. Népi mondásunk szerint „az a legény, aki megállja a helyét.“ Soha nem volt ez igazabb, mint napjainkban.

Ugyancsak félreérténé Babitsot az, aki ezek után még vádolni merné, hogy a tunyaságot, az „édes-bús“ tétlenséget dicsőíti. Intő szava, mely védekezésre hív, nem tudni, eljut-e mindenkire? Mert a költő nem ok nélkül hivatkozik a mozdulatlan magyar őrszem képére: mi lenne, ha az ott hagyná az őrizetere bizottakat, hogy kalandokra induljon? Bizony, nem gyávaságot, félrehúzódot prédikál ez a költő, hanem józanságot, régi, magyar tisztánlátást. A józan és bizalmatlan őrszem nem azért áll helyén, hogy az első veszélyre visszavonuljon! Imrédy hát, úgy érezzük, ok nélkül aggodalmaskodik és minden jószándéka mellett, félreérti azt a szót, mely valójában a legbátrabbak közül való, hisz olyan lépéstől óv, mely létünket veszélyeztetné s egyúttal ellenállásra int minden eszmével szemben, mely a magyar jellemmel ellenkezik.

Vannak e magatartásnak ritka ünnepei is: ezek közé tartozik a San Remo-i díj, mely olyan költő művéhez kapcsolta Babits nevét, akinek hősiessége és dacos ellenkezése, száműzetést is vállaló profétasága minden idők írástudóinak, az igazaknak, a tisztáknak példaképe marad.

Vigasztalás akar lenni Jónás könyve vagy prófétai panasz, vallomás vagy költői vágykép? A verset befejező ima elárul valamit abból a bizonytalanságból, mely annyi művészt rendít meg manapság s szólít el „tétova, céltalan, parttalan“ költészetétől. De tévednének azok, akik amolyan pályafordulást akarnának látni ebben, a költő megtérését, szakítását eddigi művészetével. Talán természetes némiképp ez a válság, a feladatát elvégző művész nyugtalansága, ki új célok, új terek után néz. Függetlensége és egy hősi öncélú művészet teljesítményei után méltán keresheti a szolgálatot s e szolgálatnak valójában csak a szabadság, a költői függetlenség minél teljesebb birtoklása adhat értelmet. A szolgálat védelmet és oltalmat is nyújt, a hirdetett tétel hirdetőjét erősíti leginkább, de ennek az oltalomnak hasznát csak az láthatja, aki valaha nem szorult fedélre s a küldő szózatot nem kívülről várta. Csak ilyen költő szájában nyer értelmet és erőt az ima, melyben gátakért fohászkodik és kötelékért, a szent igáért, melynek édes-ségét csak az ő szabad nyaka tudja megérezni:

Oh, bár adna a Gazda patakom
sodrának medret, biztos utakon
vinni tenger felé, bár verseim
csücskére tőle volna szabva rím
előre kész, s mely itt áll polcomon,
szent Bibliája lenne verstanom.

Istent szolgálván a kort szolgálja a költő s az isteni tanításban ismét az igazság szólal meg, korszerűtlen, nem-divatos, tüzes igazság, mely erőinek tartalékát küldetése makacs tudatában bírja s a lelkiismeretben, a boldog felismerésben, mely hallgatni nem engedni többé. Már indulhatnak tártalan újtokra a szavak, már teremhet a kenyér, mely mindenki tápláléka lesz még, ha ma nem nyúl is hozzá senki. Hisz a költő tudja legjobban, hogy az emberiséget legtöbbször éppúgy a kisebbség képviseli, mint a nemzetet s a magányos ige, a magányos hit helyállhat mindenkiért. Jónás próféta nem fogja megbánni, hogy útjából valaha visszafordult s áldja az ösztökét, mely Isten szándékához visszatértette. Mert csak így kívánhatja igazán, hogy:

mint ő súgja, bátran
szólhassak s mint rossz gégémből telik
és ne fáradjak bele esteig
vagy míg az égi és ninivei hatalmak
engedik, hogy beszéljek s meg ne haljak.

SÖTÉR ISTVÁN